

Doğu ve Batı Medeniyetlerinin Etkileşim Alanları

Interaction Areas of Eastern and Western Civilizations

Hüseyin Burak GÜRLER*, İbrahim SÜN BÜL†, İshak COŞKUN‡

Geliş Tarihi: 29.03.2019 * Kabul Tarihi: 20.04.2019 ** Yayın Tarihi: 01.07.2019

Özet

Geçmiş Medeniyet ve kültürünün araştırılması ve incelenmesi, günümüz dünyasının şekillendirilmesinde oldukça önemli bir birikimdir. Geçmişe dönük yapılması gereken bu çalışma yapılmaz veya ihmal edilirse günümüz tarihçilik anlayışının geçmişten birtakım dersler çıkararak, geleceği inşa etmesi noktasında problemler yaşayabilecektir. İnsanların, toplum ve devletlerin bu dünyada ki yerlerini, ilim ve kültür hareketlerinin yanı sıra etkileşime girdikleri toplumları nasıl ve hangi yönde etkiledikleri ve etkilendiklerini bilmemiz tarihi anlama ve yorumlama bakımından oldukça önemlidir. Doğu ve Batı uygarlıkların incelediğimiz zaman her iki uygarlığında ciddi manada önemli işlere imza attıklarını görmekteyiz. Burada bakılması gereken en önemli nokta süreklilik ve tutarlılık olmalıdır. Tarih olay ve olgular bir süreklilik (birbirine bağlı) ve tutarlılık (dönemsel ve döngüsel uzlaşma) şeklinde gerçekleşmektedir. Ayrıca Bilgiye sahip olan bir medeniyetin, sürekli bir şekilde birçok alanda olduğu gibi bilimsel çalışmalar açısından da birbirlerine örnekler oluşturmuşlar ve karşılıklı bir etkileşimi gerçekleştirmişlerdir. Bu etkileşimi anlayabilmek günümüzdeki çalışmalarını da anlamlandırmak ve değerlendirmek adına önemlidir.

Anahtar kelimeler: Evrensel Medeniyet, Kültürel Gelişim, Yatay ve Dikey Mukayese

Abstract

The research and investigation of ancient civilizations and cultures are important accumulation for shaping today's world. If these studies which should be done retroactively wouldn't be performed and would be neglected, it would be confronted a problem at the point that modern day historicism might take lessons from the past and build the future. To know how and in which way the people affected the place of the states and societies in the world, beside this in accordance with science and culture movement how they affected the society which they interact with and are affected by them take place very important subject in order to understand and interpret the history. When we examine the eastern and western civilizations, we can see that both civilizations have been carried out high important works. In this place, it has been needed to look on continuity and consistency. Historical events and phenomenons are realized pursuant to continuity (interdependent) and consistency (periodical and cyclical) reconciliation. Furthermore, it is inevitable that a civilization which possess the knowledge becomes powerful. Both eastern civilization and western civilization have been exemplifying each other in science

* Sakarya Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Öğrencisi, hburakgurler@gmail.com

† Sakarya Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Öğrencisi, ibrahimsunbul71@gmail.com

‡ Sakarya Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Öğrencisi, ishakcoskun81@gmail.com

just like in many other fields they have been, and they have realized interaction. To understand these interactions is important in order to interpret and evaluate today's studies.

Keywords: *Universal Civilization, Cultural Improvement, Horizontal and Vertical Comparison*

Giriş

Doğu ve batı medeniyetinin etkileşimi

Medeniyetlerin birbirleriyle etkileşime girmeleri savaş, ticaret, din gibi çeşitli argümanlar ile gerçekleşmektedir (Bloch, 1985, s. 27). Burada dikkat edilmesi gereken başka bir husus daha karşımıza çıkmaktadır. Bunlar dikey ve yatay mukayesedir. Dikey mukayese: Farklı dönemlerde yaşamış olan devlet, toplum, kral ve hayat tarzının karşılaştırması diyebiliriz (Özbaran, 2005, s. 32). Yatay mukayese ise: Aynı dönemde yaşamış olan devlet, toplum vs. karşılaştırması olarak açıklamakta yarar vardır. Bu 'T' harfine benzetebilir. Burada belirtilen 'T' harfinin üst çizgisi yatay mukayeseyi, dik çizgi ise dikey mukayeseyi belirtmek için kullanılmaktadır. Mukayese yapılırken üzerinde durulması gereken başka bir önemli ayrıntı ise; dönem, kültür, dil, edebiyat, mimari ve sanat anlayışının çok ama çok önemli olmasıdır (Carr, 2012, s. 12).

Orta Çağ'da dünya, günümüze göre daha dar bir alanı içeriyordu denilebilir. Açıklayacak olursak bunlar, Doğuda Çin, Batıda İspanya, Güneyde kuzey Afrika, Hindistan'ın belli kısımlarını, Kuzeyde ise Rusya'nın bir bölümünü içermekteydi. Orta çağda birçok kavim çeşitli sebeplerle yerlerini değiştirip bir göç hareketi oluşturmuştur. Bu göç eden kavimlerden Türkler'in yarı göçebe yapısı itibariyle kendi coğrafyalarından farklı coğrafyalara göçleri, onların pek çok medeniyetle tanışıp farklı sentezler oluşturmalarına imkân sağlamıştır. Bunun sonucunda Türkler Doğu Medeniyetine damgasını vuran büyük İslam Medeniyeti ile tanışmışlardır. Neticede zamanla İslamiyet'i benimseyen Türkler, medeniyet havzasında yerini almış ve İslam'ın savunuculuğunu üstlenmişlerdir. İslamiyet ortaya çıktığı dönemde insanları aydınlatmakla kalmayıp, yol gösterici rolü ile her çağa uygun olan yapısı itibariyle evrensel bir nitelik üstlenmektedir. İslamiyet'i kabul eden kavimlerde, İslamiyet'i kabul etmeden önceki inançlarının etkileri görülmektedir. Bu kültürel ve sosyal miras geçişinin yansıması İslam Medeniyetinin yayılmasında etkili olmuştur (Akyol, 2006, s. 118). İslamiyet ile birlikte Müslümanlığı kabul etmiş ve kendini İslam'a adanmış olan devletler, o bölgede yaşamış olan diğer medeniyetlerin izlerini sürüp, araştırma yaparak ilerlemişlerdir. Bu Medeniyetlere örnek olarak, Eski Mısır Medeniyeti, Eski Yunan, Sasani ve Hint Medeniyeti gösterilebilir (Kayaoğlu, 1987, s. 215). Dünyada var olmuş bütün medeniyetler dolaylı ya da dolaysız yoldan birbirlerinden etkilenmişlerdir (Türkdoğan, 2003, s. 79).

Bilindiği üzere hiçbir medeniyet tek başına var olamaz ve bir medeniyetin ortaya çıkmasına başka bir medeniyet kaynaklık etmektedir. İslam'ın dış dünya ile etkileşim kurması onun medeniyet havzasında yerini almasını kolaylaştırmıştır. Müslümanların bölgelere yayılması, çevrede yaşamış olan medeniyetlerin önde gelen şahsiyetlerini tanımlarına yol açmakla kalmamış, aynı zamanda bu şahısların yapmış oldukları sanat eserlerini inceleme fırsatını bulmalarını sağlamıştır. Burada bir noktaya açıklık getirmek yerinde olacaktır. İslam Medeniyeti, çevresinde yaşamış olan Medeniyetlerden belirli ölçüde ayrılmaktadır. Onların dünyaya bakış açıları farklıdır. Müslümanlar, çevrelerinde

yaşamış olan medeniyetlerin yaptığı ve geliştirdiği konulardan çeşitli çeviriler yaparak yararlanmışlardır (Kayaoğlu, 1987, s. 215). Çoğunluğu Antik Yunan Medeniyetine ait olan birçok eseri kendi dilleri olan Arapçaya çevirmişlerdir. Yemen'deki Hint toplumunun çeşitli eserlerinin çevirilerini yapmışlar ve bununla birlikte kültür düzeylerini arttırmışlar böylece akıl ve ilimi birlikte kullanacak ortam böylece oluşmaya başlamıştır. Bu oluşumların etkisi sonucunda İspanya ve Sicilya'ya ilerleyen Müslümanlar zaman içerisinde katkı sağlayıp geliştirdikleri bu eserleri Avrupa uluslarına tanıtmışlardır. İlerleyen süreçte batılılar bu Antik Yunan eserlerini merak etmişler ve Arapça öğrenmeye başlamışlardır. (Turan, 1980, s. 39). Emeviler döneminde başlayan çeviri hareketi bu dönemde pek etkili olmamıştır. Fakat Abbasiler devrindeki Büyük çeviri hareketleri, VIII. Yüzyılın ortalarından X. Yüzyılın başlarına kadar sürmüştür. Bu çeviri hareketlerinin sonucunda pek çok dilden çeviriler yapılmış ve özellikle Yunanca ve Süryanice yazılmış olan eserlerin çevirilerine özen gösterilmiştir (Hobbson, 2008, s. 200). Bu çeviri hareketinin hızlanması ve sürekli hale gelmesi için, Abbasi Halifesi Memun Bağdat'ta bulunan kütüphaneye çeviri odasından oluşan ve Daru'l-Hikme adı verilen bir kurum kurdu muştur (Kayaoğlu, 1987, s. 216). Daru'l-Hikme'de çevirmenlerin en önde gelen isimlerinden olan ve aynı zamanda bir doktor olan Huneyn b. İshak bulunmaktaydı (Kaya, 1992, s. 89). Huneyn o döneme damgasını vurmuş ve kendisinden önce yaşamış olan çeşitli kişilerin eserlerini oğlu ile beraber tercüme etmiştir (Durant 1979, s. 96). Halife Memun, Huneyn'e çevirisini yaptığı kitap ağırlığına altın ödemiş ve Abbasi hazinesi bu durumdan maddi olarak olumsuz etkilenmiştir (Runciman, 1959, s. 3). Halife Memun'un ilme ne kadar çok önem veren biri olduğu apaçık ortadadır (Lewis, 1979, s. 168).

Cebir, algoritma ve alkali gibi bilimsel terimler, Arapça kökenli kelimelerdir. Fakat bunlar yıllarca Batı Uygarlığına has kelimeler olarak gösterilmiş, ama artık Doğu Medeniyetinin katkılarından da bahsetmeye başlamışlardır. Fizik ve Cebir olmadan matematik ilminden söz etmek mümkün olmamakla beraber, aynı şekilde Algoritma olmadan bilgisayar, alkaliler olmadan da kimya bahsetmek mümkün değildir. Büyük İtalyan matematikçi Fibonacci (Leonardo Pisano) Liber Abacci adlı eserinin 406. Sayfasında eski bir metinden bahsetmektedir. Bu metin "Modum Algebre At Almuchabale" dir ve atıfta bulunduğu kişi Muhammed b. Musa el Harezmi'dir (Budak, 2016, s. 171). El Havarizmi'nin çalışmaları sayesinde, Batılılar Romen rakamlarına dayalı olan aritmetik yapma yöntemini verimsiz ve kullanışsız olarak görmüştür. Harezmi Hint sayılarını Arapçaya çevirmekle kalmamış, Hintlilerin onluk sistemini de geliştirmiş ve sayı sistemi bulmuştur (Hitti, 1960, s. 139). Al Uklidisi bunu bir asır sonra yazıya geçirmiş ve eserinde bundan bahsetmiştir (Akyol, 2006, s. 132).

Bu gelişmelerin sonucunda İslamiyet günden güne hızla ilerlemiş ve gelişmiştir. Ülke toprakları genişledikçe kozmopolit bir yapıya sahip olan insan sayısında da artış yaşanmış ve birbirinden farklı inanç ve dine mensup kişiler İslam coğrafyasının hâkimiyeti altına girmiştir. Bu birbirinden farklı toplumlara mensup kişiler arasında ortak bir ilim dili olarak Arapça kabul edilmiştir. Böylelikle âlimler birbirleriyle daha kolay iletişime geçmeye başlamıştır. İnsanlar eski dönemlerde en küçük bir hastalık sebebiyle dahi ölüm sonucuyla karşılaşabilmekteydi. Bundan dolayı ihtiyaçlara istinaden, ilk aşamada tıp gelişim göstermiştir. Bu konuya örnek verecek olursak; Halife Memun (813-833) döneminde birçok bilim insanı Mısır'a gitmiş ve Mısır Medeniyetini araştırmıştır. Piramitler incelenmiş ve 19. Yüzyılda çözüldüğü söylenen Mısır hiyerogliflerinin üzerinde durulmuştur. İbn Yahşiye yazdığı yazısında bizlere Mısır

hiyerogliflerinin işaretlerini vermiş ve altında Arapça harfleri verip ses değerini yazmıştır. Örneğin hiyerogliflerde su dalgası” N” harfi, Arapçada “Nun” harfine karşılık gelmektedir. 10 yüzyılda Mısır hiyerogliflerinin on dört harfi bu dönemde çözülmüştür. Bu o dönemde büyük bir başarıdır. Astroloji ve Simya ‘ya merak salan Müslümanlar hiyeroglifleri çözmüştür. Ne yazık ki Hiyeroglifler Halife Memun için simya ‘ya dair sırlar içermediğinden dolayı bu alana fazla yönelmediler. Bunun yanı sıra Bağdat’ın kozmopolit nüfus yapısı ve Antik çağın köklü entelektüel geleneklerini çekmesi neticesinde, İslam kültürünün ve medeniyetinin bütün yönleriyle geliştiği bir merkez haline gelmiştir Bağdat’ta meclis vardı. Bu meclise âlimler, askerler, zenginler katılmaktaydı. Burada ilim sohbetleri tartışmaları yapılırdı. Bunun için zarif bir Arapça yeterliydi. El Havarizmi de Halife Memun’un gözdesiydi (Demirci, 2017, s. 225).

Eski Yunancada sadece geometrik şekiller bulunmaktaydı. Hintlilerde ise on sembolü ondalık sayı sistemi vardı. Böylelikle Havarizmi’nin elinde kullanması gereken iki çeşit matematik bulunuyordu. O ikisinden meydana gelen Cebir’i bulmuştur (Hitti, 1960, s. 139). Bugün dünyanın her yerinde Pascal’dan Matematikçi diye bahsedilirken, matematik tarihinin en büyük dehalarından biri olan Havarisiden daha yeni yeni bahsedilmemektedir. Albert Einstein den fizikçi ve relaviteci diye bahsedilirken, yüzyıllar önce bu kuramların ortaya koyucusu olan El Kindi’den de yukarıda olduğu gibi yeni yeni bahsedilmemektedir. Doğu Medeniyeti ile Batı Medeniyeti arasında bu dönemde bilimsel açıdan büyük bir uçurum bulunmaktaydı. Bu görüşü desteklemek için örnek verecek olursak, Sigrid Hunke “*Avrupa’nın Üzerine Doğan İslam Güneşi*” isimli çalışmasında “1700’lü yıllarda Avrupa’da akıl hastalarının içine şeytan girmiş muamelesi yapılıyor ve kafa derileri yüzülüyordu” demiştir. Cüzam hastaları ormanlarda kuyulara kapatılırken, 1100 yıllarında bu tarihten 600 yıl önce Müslümanlar bu insanları tedavi ediyorlardı (Hunke, 1972, s. 37).

11. Yüzyılda Endülüs Emevilerin kurduğu Toledo’daki Zekali Rasathanesi oldukça önemlidir. Bu rasathane Latinleri önemli ölçüde etkilemiş ve Avrupa’da astronominin doğmasını sağlamıştır. Rasathanelerde Kiblenin yönü, namaz vakitlerinin tayini gibi konular hakkında yapılan çalışmalar topluma fayda sağlıyordu (Akyol, 2006, s. 131). Bu gibi hesaplamaların yapılması Müslümanların matematik ile ilgilenmesine neden olmuştur (Hitti, 1970, s. 570). Matematikğin gelişmesi musiki aletlerinin yapılmasını da etkilemiş ve Geometriyi hat süslemelerinde kullanmışlardır (Budak, 2016, s. 171).

Abbasi Devleti’nin ilk resmi astronomisti Muhammed el Fazari’dır. Uzay araştırmalarında kullanılan “Usturlab” isimli aleti ilk icat eden kişidir. Biruni ve El Hazeni ölçü ve tartı aletlerinde ön planda olmuşlardır. İlk kez su ile çalışan saatleri, rakkaslı saatleri icat etmişler ve ilk ilkel uçuş makineleri yapmışlardır. Cabir İbn Hayyam, Kimya ve Simya ile ilgilenmiştir ve onun yüzlerce eseri vardır. O Atomun parçalanabileceğini ilk defa ortaya koyan kişidir. İbn-i Sina ise “El Kanun Fi’t Tarih” isimli kitabı ile ölümsüzleşmiştir ve o günümüzde bile birçok üniversitede anılmaktadır (Stewart, 1994, s. 181). Endülüs’te İbn Baytar Eczacılık ile ilgilenmiş ve bununla beraber İbn’ül Nefis kan dolaşımını bulan ilk kişi olmuştur (Ülken, 1935, s. 243).

İslam Medeniyetinin üzerinde bu kadar çok durulmasının sebebi süreklilik ve tutarlılık açısından Batı Medeniyeti ile karşılaştırıp üstlendikleri rolleri anlamak açısından önemlidir. Bu kültürel gelişim ve Medeniyetin nasıl ve hangi yönde Batı’ya ulaştığını anlamakta bir o kadar önemlidir. Bu çalışma içerisinde çeşitli mukayeseler

yapılarak farklı düşüncelerle olayların ve bu zaman doğrultusunun iyi anlaşılıp kavranması ön planda tutulmaktadır. Avrupa, Asya ve Afrika tarihin her evresinde birbirlerinden etkilenmişlerdir. Ortadoğu'yu ele alırken Uzakdoğu'dan bahsetmemek nasıl bir hata olacaksa, Batı'dan bahseden birinin Ortadoğu'dan bahsetmemesi süreklilik ve tutarlılık ilkesine ters düşmektedir.

İslam medeniyetinin batıya taşınmasında rol alan önemli bölgeler

İslamiyet'in ortaya çıkması ve fetihlerin artmasıyla birlikte, yayıldığı bölgeler artmış, bunun sonucunda İslami kültür ve medeniyet, İspanya'ya geçmiştir. Arapçanın İspanya'da öğrenilmesiyle bilim ve teknoloji, büyük bir gelişim göstermiştir (Lapidus, 2002, s. 511) İslam Medeniyeti sürekli ilerleme kaydederken, Batı Dünyası bilim alanında İslam'dan geri kalmıştır. Charles Singer "*Bilim ve Teknoloji*" adlı eserinde şunlardan bahsetmektedir. "*Yakındoğu Batıdan çok üstündü, neredeyse teknolojinin her alanında iyi ürünler veriliyordu. Batının doğuya sunabileceği çok az şeyi vardı.*"

Batı, bilim ve teknolojinin neredeyse temelinde yer alan Orta çağ İslam Medeniyetinin katkılarında yazdıkları eserlerde çok az bahsetmişlerdir. Avrupalı araştırmacılar, İslam Medeniyetinin bu katkılarını dile getirmekten çekinmektedirler. Bunu yapmalarının altındaki şu nokta gözden kaçmamalıdır; İki taraf arasındaki ayrım din konusunda olduğu için, eğer böyle bir şeyi kabul edecek olurlarsa, dinlerinin farklı olması sebebiyle İslam, yani Müslümanlar sanki onlardan daha üstünmüş gibi algılanacaktır (o'Leary, 1971, s. 168).

Endülüs

Müslüman Doğu'dan, oldukça önemli teknolojik ve bilimsel çalışmalar, ardi arkası kesilmeyen bir hızla Endülüs'e geçmekteydi. İslam medeniyetinin batıya aktarılmasında ki en önemli mevki ise İber Yarımadasıydı. (Robertson, 2011: 76). Burada Emevi Halifelerinin iyimser politikaları ve idaresi Müslüman ve Hıristiyan halkın yakın ilişkiler kurmasına yardımcı olmuştur (Hitti, 1970, s. 214).

İspanyolların Müdejarlar olarak adlandırdığı bu Müslümanlar ülkede sayı bakımından az olmalarına rağmen, teknolojik çalışmalarda büyük önem teşkil etmişlerdir. Araplaşmış anlamına gelen Mozaraplar Arapça'da ki Müstarabe sözcüğünden türemiştir. İslam hukuku içerisinde yer alan İspanyol Hıristiyanlar bu isimle anılıyordu. Bu şahıslar İslamiyet'i kabul etmemişler, fakat bilim ve teknolojinin İspanya'ya aktarılmasını üstlenmişlerdir. Hıristiyan Krallıklar fethettiği bölgelere Mozaraplar'ı yerleştirip bu bölgelerde çeşitli eserler bırakmalarını amaç edinmişlerdir. Bölgede kale ve hisarlar inşa eden Mozaraplar bu krallıklar için oldukça önemlidir. Mozarapların üstün dil bilgileri onların tercüme çalışmalarında Arapça eserleri çevirmelerine yardımcı olmuş, ayrıca Latince yazılan çalışmalarda ki Arapça etkileride bulmalarını kolaylaştırmıştır. Mozaraplar Toledo ve Kordoba 'da bulunan Tercüme Okulunu aktif bir şekilde faaliyete sokan kişiler olmuşlardır (Budak, 2016, s. 166). Arap ve İslam yemekleri yanı sıra oymacılık, dokuma ve idari kabiliyetlerini Hıristiyan halka göstermişlerdir. Burada dikkat edilmesi gereken konu ise Hıristiyan Krallıkların Kültürel alanda Mozaraplardan etkilenip İslami Kültürü benimsemeleri oldukça önemlidir. Ayrıca Müslümanlara ait olan tarım ve sulama tekniği bölgenin güneyinde kullanılmaktaydı (Hillenbrand, 1999, s. 398). Büyük çoğunluğunun Müslümanlara ait olduğu Teknolojik aletler İspanya üzerinden Sicilya'ya oradan İtalya'ya ve son olarak

Kuzey Avrupa'ya aktarılmıştır. İspanya'da Müslümanlar ile yapılan savaşlarda bile bu geçişi bizzat görmekteyiz (Üçyiğit, 1955, s. 37).

Sicilya

Sicilya İslam hâkimiyetine ait bölgelerden biriydi. İtalya'ya yakın olmasından dolayı İslam Bilim ve Teknolojisinin Avrupa'ya aktarılmasında büyük öneme sahip olan enstitüler Sicilya'da kurulmuştu. İslam yönetimi 827-1091 ve Norman dönemi 1091-1194 yönetiminde Sicilya, İslam Medeniyeti ve Avrupa arasında büyük bir öneme sahip olmuştur. İslamiyet'in hâkim olduğu dönemde Palermo oldukça önemli bir şehirdi. Ticaret ve kültür ön plandaydı. Ayrıca sürekli ilerleme gösteriyordu. Bu dönemde Müslümanların, Hıristiyanlar ve Yahudilerle hoşgörülü bir şekilde yaşadıkları gözlemlenmektedir. Norman döneminde de bu hoşgörü devam etmiştir. II. Roger döneminde, Sicilya, batıdan ve doğudan gelen ilim adamlarının çalışmalarını birbirlerine aktardığı bir ilim merkezi konumuna yükselmiştir (Harman, 1993, s. 98).

Normandıyalıların yönetimi üstlendiği dönemde yapılan tüm sanatsal çalışmalar İslam Sanatı ve Mimarisinin izlerini taşımaktadır. Bu dönemde İtalya'nın çeşitli bölgelerinde yapılan sanat eserlerinde İslam Mimarisi etkisi görülmektedir (Spies, 1974, s. 8). Müslümanlar bu mimarının yanı sıra birçok tarım tekniği ile tahıl ürünlerini Avrupa'ya taşımışlar ve Avrupalıların bunları öğrenmesine yardımcı bulunmuşlardır. Üretimin artması, Müslümanların öğretmiş olduğu sulama tekniğiyle gerçekleşmiştir. XI.Yüzyılın bitimine yakın ipek ticareti ve ipekböcekçiliği Sicilya'da Müslüman idaresinde başlamıştır (Kayaoğlu, 1987, s. 219).

XI. Yüzyıl sonlarında Avrupa'da yaşayan insanlar, İslam Medeniyetinin bu kadar gelişme kaydetmesi ve başarılar göstermesi sonucunda Doğuyu merak etmişler ve bu medeniyeti yakından tanımak istemişlerdir. Haçlı Seferleri ile batılılar nüfuslarını dengelemeyi, eğitim ve öğretimi geliştirmeyi ve doğuda bulunan zenginliklerden pay almayı hedeflemişlerdir. Bunun asıl nedeni ise kendinden önde gördüğü İslam Medeniyetinden olabildiğince faydalanmaktır. İslam dünyasının batıyı etkilemesi ve tanınmasının bir diğer nedeni ise ticaret olmuştur (Kayaoğlu, 1987, s. 220). İslamiyet, ilk etapta Asya'nın çeşitli bölgelerine ve Afrika'nın doğusuna ticaret yapmak için giden tüccarlar aracılığı ile ulaşmış ve gelişim göstermiştir (Akyol, 2006, s. 123). Müslümanlar İspanya ve Sicilya'da yönetimi ele geçirmelerinin ardından başka bölgede varlık gösteren İslam devletleriyle ticarete öncelik vermişlerdir (Akyol, 2006, s. 122). İspanya'nın çeşitli bölgelerinde hâkimiyet kurmuş olan Müslümanlar lüks yaşam tarzını benimsemişlerdi (Kayaoğlu, 1987, s. 127). Bu lüks hayatı gören yerliler de onlardan etkilenmiş bu da kültürel etkileşimi ortaya çıkarmıştır (Kayaoğlu, 1987, s. 126).

İtalya'nın çeşitli ticaret kentleri ile Kuzey Afrika'nın kentleri aralarında ticaret yapmışlar, Sicilya'yı ise geçiş yeri olarak kullanmışlardır. Mısır ile yapılan ticaret de oldukça önemlidir. Venedik ve Cenova'lı tüccarlar burada altı ay kalır ve ister istemez burada yaşayan Müslümanların kültüründen etkilenirlerdi (Hunke, 1972, s.127).

Akdeniz ticaretiyle çeşitli kumaşların ve elbiselerin Avrupa'ya taşındığını bilmekteyiz. Ayrıca Rusya'yı Avrupa'ya bağlayan yolda da ticaret yapılmış ve çeşitli etkilenmeler yaşanmıştır (Spies, 1974, s. 14). X.Yüzyıl ile birlikte Araplar İspanya'ya pamuk dokuma makinelerini getirmişlerdir. İpek, gümüş ve altın nakışlı bu kumaşlar,

Avrupa'da beğeni uyandırmış ve kumaşlar Orta çağ boyunca sürekli olarak Avrupa'ya taşınmıştır (Kayaoğlu, 1987, s. 218). Bu kumaşlarla birlikte doğu İslam motifleri İtalya'da kullanılmaya başlanmıştır (Akyol, 2006, s. 124).

Haçlı Seferleriyle birlikte Avrupalılar Müslümanları bizzat tanıma fırsatı bulmuş, sefer dönüşü yanlarında çeşitli fikirleri ve önemli bilgileri götürmüşlerdir (Demirkent, 1996, s. 219). II. Frederik Sicilya'da ve Haçlı Seferleri sırasında doğuda yaşayan Müslümanlarla yaşama fırsatı bulmuş ve Arapça öğrenip orijinal kaynakları okumuştur (Sibai, 1979, s. 42). İslam düşüncesinin tesiri altında kalmasının ardından Napoli'de üniversite açmış ve İslam düşüncesini batıya tanıtmak için düzenli bir eğitim yeri olmasını amaçlamıştır (o'Leary, 1971, s. 168). Arapçadan Latinceye tercüme yapılmış ve çevirisi yapılan bu eserlerde İslam düşüncesi katkıları görülmektedir. İslam batının üzerine bir güneş gibi doğmuş, batıda bunu üst seviyeye taşımıştır (Özdemir, 2013, s. 93).

Doğu medeniyetinin batı medeniyetinden aldıkları

Doğu medeniyetinin ilk olarak kendini göstermesi uygarlık alanları olarak Mezopotamya ve Mısır olmak üzere iki noktada vuku bulmuştur. Bu merkezlerin ikisi de doğu uygarlıklarının temelini oluşturmaktadır. Evrensel birtakım değerleri bünyesinde bulunduran ve bütün milletlerce kabul gören birtakım olgular vardır. Bu olgular ise sanat, bilim, tarih, coğrafya, fizik, matematik vs. dir. Bunlar kimsenin malı olmadığı gibi bütün insanlığın ve medeniyetlerin ortak değerleri ve birikimleridir (Karlığa B. , 2012, s. 57). Batı medeniyetine baktığımızda karşımıza Yunan uygarlığı çıkmaktadır. Ancak Yunan medeniyetinin de tamamen kendisinin ortaya koyduğu bilimsel çalışmalardan bahsetmek mümkün gözükmemektedir. Çünkü Yunan medeniyeti de kendisinden önceki medeniyetlerden birtakım öğeleri kendi mevcut bilgilerine katarak yeni bilimsel çalışmalar ortaya koymuştur (Karlığa, 2012, s. 89). Özellikle Mısır ve Mezopotamya bilgi birikiminden faydalanan Yunan medeniyeti coğrafi yakınlık ve etkileşimde olması sebebiyle Doğu medeniyetini de etkilemiştir. Platon'un "*Yunan milleti var olan diğer milletlerden edindikleri bilgileri daha anlamlı hale getirirler* derken Doğu-Batı medeniyetlerinin karşılıklı bir etkileşim halinde olduğunu o zaman dile getirmiştir (Şahin S. , 2005, s. 39).

Yunan Medeniyeti, Mısır, Mezopotamya ve Anadolu Medeniyetinden aldıklarını kendi bilimsel değerleri ile harmanlayarak ve süzgeçten geçirerek daha ileri seviyede ve yeni çalışmalar ortaya koymuşlardır. İşte bu çalışmalar İslam medeniyetinin bilimsel bilgisinin kaynağını oluşturmuştur (Gün, 2014, s. 272). Bu oluşum sonucunda Müslümanlar, Arabistan'ın dışına çıkmışlar ve yaptıkları fetihlerle beraber Nesturilerin, Aristoteles gibi filozoflara ve bilim adamlarına ait eserleri okuduklarına şahit olmuşlardır. Doğu dünyasının Yunan fikir ve düşünceleri ile ilk tanışmaları bu şekilde gerçekleşmiştir (Yıldırım, 2001, s. 63).

Aristoteles mantığının İslam Medeniyeti eğitim sisteminde daimî bir yer edindirme çabaları sonucunda başarıya ulaşmış bir düşünme tarzının formüle edilmesinde Gazali'ye örnek teşkil etmiştir (Sabra & daşdemir, 2015, s. 224). Bir diğeri de İbn Rüş'tün Yunan kültürüne ait bir fikir adamı olan Aristo'ya ait eserler üzerinde yapmış olduğu birtakım okumalar ve çalışmalar neticesinde yeni fikirler ortaya koymuştur. Bu sayede de 12. Yüzyıla değin Batı dünyasında henüz tanınmayan Aristo'nun en büyük yorumcusu durumuna gelmiştir. İbn Rüş'tün bu çalışmaları daha sonrasında kendisinin de farklı alanlarda ürünler vermesi ile neticelenir (Yıldırım,

2012, s. 96). İbn Rüşd; Platon, Aristo ve Batlamyus astronomisi, Galenus tıbbında yaptığı çalışmaları incelemiş ve bu bilgi birikimi ile kendi verdiği eserlerde geliştirdiği özgün düşünce tarzı ve farklı yaklaşımları sonucunda İslam Medeniyeti düşüncesinin en büyük temsilci olarak kendisini göstermiştir (Karlığa H. B., 2004, s. 381). İslam medeniyetinde önemli bilimsel çalışmalar yapmış bu isimleri çoğaltmak mümkündür. Bunlar Farabi, Biruni, İbn Sina, İbn Haldun, Kindi, vs. sayabiliriz.

Yunan felsefesi üzerine araştırılan ve yapılan çalışmalara ait eserlerin hemen hemen tamamı, Abbasi devleti döneminde halife Mansur'un miladi 762 senesinde ortaya attığı bir karar ile Süryanice konuşan ve deyim yerindeyse Helenleşmiş Mezopotamyada yaşayan Hıristiyan milleti aracılığıyla çevirisi yapılarak İslam medeniyetine kazandırılmış oldu. (Gün, 2014, s. 276). Eski dönem fikirlerinin doğu ve batı dünyasına ulaştırılması farklı olan iki alanda gerçekleşmiştir. Birincisi halife Memun döneminde Antik kökenli eserler Arap dilinde tercüme edildi. Bu dönemde Yunancadan Arapçaya çeviri faaliyetlerinde önemli derece de artış yaşanmıştır. Bu sayede çevirisi yapılan eserlerin İslam dünyasına tanıtılması gerçekleşmiş oldu. İkinci yol ise İslam medeniyetinde yaşanan bilimsel çalışmaların Batı dünyasına aktarımını içermektedir. Bu da 12 yüzyılda Arapça eserlerin tekrar Latinceye çevirilerinin yapılarak Batı dünyasına kazandırılması ile neticelenmiştir (Okuyan, 2011, s. 107).

Batı medeniyetinin doğu medeniyetinden aldıkları

Burada değinilen konu Batı Medeniyetinin süreklilik ve tutarlılık çerçevesinde Doğu Medeniyetleri ile etkileşime geçip, ele geçirmiş olduğu yüksek medeniyeti nasıl muhafaza edip kullandığıdır. Zaman, mekân açısından tarihi kendi bakış açısıyla yazması ve yorumlaması batının günümüz Batı Medeniyetinin durumunu ortaya koymaktadır. Doğu Medeniyetinden aldıkları bilgileri daha yeni yeni kabul eden Batı Medeniyeti yazdıkları eserlerde, mekân (Coğrafyayı) yer isimlerini kendi kültürlerine göre verip eserlerinde kaleme almaktadırlar.

Tarih; coğrafya, sosyoloji, felsefe, edebiyat, sanat ile yakından bağlantılı olduğu için Batı Medeniyeti bunun intihalini yapmıştır fakat günümüzde Doğu Medeniyetini önemle ele almaya başlamışlardır. Batı Medeniyetinin kendine has yaptığı bir önemli durum ise şu şekilde açıklanabilir. Tarihi belli dönemlere ayırmaları, tarih öncesi ve tarih sonrası dönem olarak Hz. İsa'nın doğumunu ölçüt alması bu durumu anlamak adına önemlidir. Oysa Doğu Medeniyetlerinden olan Çin Medeniyeti için bu dönemselleştirme hiçbir şey ifade etmemektedir. Burada zaman intihalinin bir örneğini görebilmemiz mümkündür (Goody, 2012, s. 66).

Batı Medeniyetinin, Doğu Medeniyetini ile tanışması Evrensel Medeniyet adına oldukça önemlidir. Bu Medeniyetlerin birbirlerini yakından tanınması Haçlı Seferleri ile olmuştur. Onlar bu seferler sonucunda Doğu Medeniyetinin ürünü olan pek çok önemli bilgiyi, kitapları hatta posta güvercinlerini bile alıp gitmişlerdir. Aşk, ticaret, demokrasi, felsefe, sosyoloji, sanat, ilim, mimari gibi bu argümanların hepsinin temelini Batı Medeniyetinin oluşturduğunu savunmaktadırlar. Fakat bu duruma karşı çıkan Batılı insanlarda mevcuttur. 1096 yılında Doğu Medeniyetini yakından tanıma fırsatı bulan Batı Medeniyeti burada ki şehirlerin yıllardan beri var olduğunu, ticaretin, sosyal yaşantının ve kültürel gelişimin var olduğunu farkına varmışlardır. Batı Medeniyeti kilise baskısı altında karanlık çağ denilebilecek bir dönem yaşamaktaydı. Onlar doğu medeniyetleriyle yaklaşık olarak iki yüz yıl birlikte yaşamışlar ve onların kültürlerinden, ilim, sanat, mimari gibi yaşamı kolaylaştıran argümanlarından

faydalanmış ve çeşitli kitapları Avrupa'ya taşımışlardır. Bunun sonucunda Avrupa'da gerçekleşen Rönesans ve Reform hareketlerinin oluşmasının temellerini atmışlardır (Goody, 2012, s. 68).

Zaman ve dönemsel intihal'e Bernard Lewis'in yaşamış olduğu bir anı ile devam etmek yerinde olacaktır. *"Londra'da bir süre, lisans programına kabul edilmek için başvuran adaylarla mülakat yapan komitede yer aldım. Adaylardan biri Galler sınırında ki bir okuldan gelen genç bir hanımefendiydi. Çin Tarihi çalışmak için Çince öğrenmek istediğini söylemişti. Bu, ülkenin o köşesinden gelen epey şaşırtıcı bir istektir. Sebebini öğrenmek istedik ve bize kendisini bildi bileli Çin karşısında büyülediğini söyledi. Çin hakkında elinin altında bulabildiği her kitabı okumuş; Çin tarih ve kültürünü öğrenebileceği her veçhesini öğrenmiş ve şimdide en içten dileğini yerine getirmek, yani Çin Tarihini daha ciddi bir şekilde çalışmak için Çince öğrenmek üzere Üniversiteye gidecekti. Çince ve Çin Tarihi ile ilgili biraz bilgi sahibi olan meslektaşlarım ona uygun sorular sordular. Çince y da Çin Tarihi hakkında hiçbir şey bilmiyordum ve sıra bana geldiğinde, batılı tarihçilerin normal sınıflandırmasını kullanarak alışıldık bir tarihçi sorusu sordum. Çin tarihiyle ilgilendiğini söyledin. Esas olarak antik, Orta çağ ya da modern tarihle mi ilgileniyorsun? Genç hanımefendi fark edilir bir süre boyunca tereddüt etti ve sonra efendim, eğer bu sözcüklerin Çin Tarihiyle olarak ne ifade ettiklerini bana söyleyebilirseniz, sorunuzu cevaplamaaya çalışırım."* (Lewis, 1979, s. 190). Burada anlatılmak istenen şudur ki her medeniyetin kendine has zamanı, dönemi, kültürü, gelişimi ve evren ile özdeşleşebilme safhası vardır ve bu oldukça önemlidir. Bernard Lewis'in vermiş olduğu bu örnek bu konuyu aydınlatma bakımından paha biçilemez bir örnek olarak kitap sayfasında yerini almıştır.

Sonuç

Medeniyetler de insanlar gibi doğar, büyük gelişir ve bu süreç içerisinde ortaya koymuş olduğu insanlığın ortak değerlerinde kendisini ifade etmektedir. Süreç içerisinde kendi geçmişinden birtakım birikimlerin yanında, zaman içerisinde diğer medeniyetler ile münasebetleri (savaş, göç, ticaret, turizm vs.) neticesinde aldıkları siyasi, kültürel, ekonomik, ticari, endüstri, bilimsel farklılıklardan istifade etme imkanına sahip olmaktadır. Diğer medeniyetlerden elde edilen bu birikim ve farklılıkları kendi birikimleri ve değerler süzgecinden geçirmek suretiyle daha ileri boyutta çıkarımlar yapmış ve bu şekilde insanlığa kazandırılacak yeni değerlerle kendisini göstermektedir.

Bu bağlamda ele aldığımız çalışmamızda Doğu ve Batı medeniyetlerinin hangi yollarla, ne şekilde ve derecede birbirlerinden nasıl etkilendikleri ve bu etkileşim neticesinde ne gibi sonuçlara ulaşıldığı anlatmaya çalışıldı. Toplumların medenileşme ve modernleşmeleri farklı dönem ve farklı zaman dilimlerinde gerçekleştiği apaçık bir gerçektir. Eskiçağ Uygarlıklarından Sümer, Babil, Hint, Mısır, Roma, Pers; İskender İmparatorluğu, Yunan toplumlarını belirtmekte ve anlamada yarar vardır. Bu uygarlıklar Dünya'da yaşayabilmek ve evreni anlayabilmek için çeşitli çalışmalar yapmışlar ve tarihi deyimle akan bir nehre katkıda bulunmuşlardır. Bu nehir önce Batı medeniyetinden doğunun beslendiği bir damar olmakla beraber daha sonrasında Doğu medeniyetinden Batı Medeniyetine doğru akan Bilimsel bir beslenme kanalına dönüşmüştür. Bu zaman içerisinde insanlık için yapılan bütün bu çalışmalarda hiçbir din, dil, ırk mezhep ayrımı yapılmaksızın şunu söyleyebiliriz. Bilim, insanlığın yitik

malıdır. Kim bu yitik malı bulur ise sahip çıkmalı, daha iyi ve değerli hale nasıl getirilebileceğinin gayreti ve çalışması içinde olmalıdır.

Kaynaklar

- Akyol, E. (2006). İslam Medeniyetinin Batıya Etkileri ile İlgili Bazı Değerlendirmeler. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*(7).
- Bloh, M. (1985). Tarihin Savunması ya da Tarihçilik Mesleği. (M. A. Kılıçbay, Çev.) Ankara: Birey ve Toplum Yayınları.
- Budak, M. A. (2016). Batı Kaynaklarına Göre Endülüs Medeniyetinin Eğitim ve Bazı Bilim Alanlarında Avrupa'ya Katkıları. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1(23).
- Carr, E. H. (2012). Tarih Nedir? 16. (M. G. Gürtürk, Çev.) İstanbul: İletişim Yayınları.
- Demirci, M. (2017). *Bütün Yollar Bağdat'a Çıkar: Geç Antik Çağın Bilim, Düşünce ve İnançlarının Bağdat'a İntikali*. Konya: İstem.
- Demirkent, I. (1996). Haçlılar. İstanbul: DiA.
- Durant, W. (tarih yok). İslam Medeniyeti (Tercüman 1001 Temel Eser). İstanbul.
- Goody, J. (2012). *Tarih Hırsızlığı*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Gün, D. (2014). Bilimsel Gelişmenin Temelindeki Doğu-Batı Etkileşimi. *Memleket Siyaset Yönetim (MSY)*, 9(22).
- Harman, Ö. F. (1993). *Hıristiyanların İslam'a Bakışı, Asrımızda Hıristiyan Müslüman Münasebetleri*. İstanbul: İSAV.
- Hillenbrand, C. (1999). The Crusades Islamic Perspectives. *Edinburgh University Press*.
- Hitti, P. K. (1960). *The Arabs*. London: Macmillan Co Ltd.
- Hitti, P. K. (1970). *History of the Arabs* (Cilt 10). London: Macmillan Education Ltd.
- Hobbsen, J. M. (2008). Batı Medeniyetinin Doğulu Kökenleri. (E. Ermert, Çev.) İstanbul.
- Hunke, S. (1972). Avrupa'nın Üzerine Doğan İslam Güneşi. (S. Sezgin, Çev.) İstanbul.
- Karlığa, B. (2012). *Batıya Doğru Akan Nehir*. İstanbul: Medeniyet Araştırmaları Merkezi.
- Karlığa, H. B. (2004). *İslam Düşüncesinin Batı Düşüncesine Etkileri*. İstanbul.
- Kaya, M. (1992). *Beytülhikmet*. İstanbul: DiA.
- Kayaoğlu, İ. (1987). İslam Medeniyetinin Batıya Etkileri. *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 29(1).
- Lapidus, I. M. (2002). İslam Toplulukları Tarihi 1. (Y. Aktay, Çev.) İstanbul.
- Lewis, B. (1979). Tarihte Araplar. (H. D. Yıldız, Çev.) İstanbul: Kitap Kurdu Yayıncılık ve İletişim.
- Okuyan, S. (2011). Doğu Kültürünün Batıda Yansımaları. *Sakarya Üniversitesi Fen Edebiyat Dergisi*, 2.
- o'Leary, D. L. (1971). İslam Düşüncesi ve Tarihteki Yeri. (H. Yurdaydın, & Y. Kutluay, Çev.) Ankara.
- Özbaran, S. (2005). *Tarih, Tarihçi ve Toplum*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

- ÖZDEMİR, M. (2013). *Endülüs Müslümanları Kültür ve Medeniyet*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakıf Yayınları.
- Robertson, C. (2011). What Did The Moors For Us ? Retelling Our European Storieis, Renegotiating Our Heritage. *Arches*, 4(8).
- Runciman, S. (1959). Avrupa Medeniyetinin Gelişmesi Üzerindeki İslami Tesirler. *Şarkiyat Mecmuası*(3).
- Sabra, A. I., & daşdemir, y. (2015). İbn Sina'da Mantığın Konusu. (Y. Daşdemir, Dü.) *Necmeddin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*(40).
- Sibai, M. (1979). *İslam Medeniyetinde Altın Tablolar*. Konya.
- Spies, O. (1974). Doğu Kültürünün Avrupa Üzerindeki Tesirleri. (N. Ersoy, Çev.) Ankara: A.T.O. Dergisi İlave Yayını.
- Stewart, D. (1994). Batılı Gözüyle İslam Kültür ve Medeniyeti. (M. Kayayerli, & M. Özyiğiy, Çev.) İstanbul.
- Şahin, H. (2014). *Arı Kovanına Çomak Sokmak*. İstanbul: Timaş Yayınevi.
- Şahin, S. (2005). Batı Uygarlığı ve Anadolu. *Toplumsal Tarih Dergisi*(136).
- Tosh, J. (2000). Tarihin Peşinde. (Ö. Arıkan, Çev.) İstanbul: Türk Vakfı Yurt Yayınları.
- Turan, O. (1980). *Tarihi Akışı İçinde Din ve Medeniyet*. İstanbul.
- Türkdoğan, O. (2003). *Bilimsel Araştırma Metodolojisi*. İstanbul.
- Üçyiğit, E. (1955). Ortaçağ İslam Medeniyetini Avrupa Medeniyeti Üzerine Tesirleri. *İlahiyat Fakültesi Dergisi*.
- Ülken, H. Z. (1935). *Uyanış Devrinde Tercümenin Rolü*. İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları.
- Yıldırım, C. (2001). *Bilim Tarihi*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Yıldırım, Ş. (2012). İbn Rüşd Felsefesinin Latin dünyasında tanınması ve Latin ibn rüşdçülüğü. *Sakarya üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 14(25).